

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.13

СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У МЕДИЧНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Розгон О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Устінченко А. М.,

студентка VI курсу, групи ЮПМ-61
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація У статті досліджено способи вирішення конфліктів у медичних правовідносинах та визначено перспективи розвитку законодавства у зазначеному напрямі. Проаналізовано стан вирішення зазначених конфліктів в Україні та за кордоном.

Ключові слова: юридичний конфлікт, медіація, третейські суди, медичний арбітраж.

Аннотация В статье исследованы способы решения конфликтов в медицинских правоотношениях и определены перспективы развития законодательства в указанном направлении. Проанализировано состояние решения указанных конфликтов в Украине и за ее пределами.

Ключевые слова: юридический конфликт, медиация, третейские суды, медицинский арбитраж.

Annotation In the article the ways to solve conflicts in the medical legal relations and identified the prospects of development of legislation in this direction. The state solve the conflict in Ukraine and abroad.

Key words: legal conflict, mediation, arbitration courts, the medical arbitration.

У нашому повсякденному житті ми кожного дня стикаємось з конфліктами в різних сферах. Сфера охорони здоров'я не є виключенням, а навпаки, займає важливе місце в житті кожного з нас.

Конфлікти в медичних правовідносинах завжди існували та будуть існувати. Тому питання способів вирішення конфліктів є актуальними для обговорення.

Питання вирішення медичних спорів є предметом наукових праць С. Антонова, А. Герц, О. Крилової, Р. Майданика, А. Савицької, О. Смотров, Я. Шатковського та інших учених, які проводили дослідження в цій сфері.

Аналіз спеціальної літератури свідчить про те, що серед науковців та дослідників у наш час немає єдності щодо питання вирішення конфліктів шляхом застосування альтернативних способів поряд із традиційними.

Мета дослідження полягає у визначенні способів вирішення конфліктів у медичних правовідносинах.

Підставою для захисту прав людини у сфері охорони здоров'я є виникнення правового конфлікту в контексті надання медичної допомоги.

Під конфліктом, пов'язаним з наданням медичної послуги, варто розуміти усвідомлене або неусвідомлене порушення стороною (сторонами), внаслідок дії або бездіяльності, соціальних й/або економічних прав й інтересів суб'єктів правовідносин, передбачених й охоронюваних

відповідним законодавством, пов'язаних з наданням медичних послуг.

Юридичний конфлікт, пов'язаний з наданням медичних послуг, у сфері цивільно-правових відносин виникає у випадку, коли в ході надання медичної послуги відбувається усвідомлене або неусвідомлене порушення стороною або сторонами майнових й особистих немайнових прав контрагента. Відповідно, під юридичним конфліктом, який пов'язаний з наданням медичних послуг, варто розуміти конфліктне відношення (розбіжності або суперечки), пов'язані з наданням медичної послуги й виражені в юридично значимих діях, у бездіяльності і їхніх наслідках й/або станах [1].

Існує багато класифікацій способів вирішення конфліктів у медичних правовідносинах.

Наприклад, залежно від суб'єкта, до якого звертаються за захистом порушеного права, форми захисту прав людини у сфері охорони здоров'я поділяються на юрисдикційні та неюрисдикційні.

У межах юрисдикційних форм захисту прав людини у сфері охорони здоров'я виділяють:

1) судові, а саме захист прав людини у сфері охорони здоров'я у порядку цивільного судочинства; захист прав людини у сфері охорони здоров'я у порядку кримінального судочинства; захист прав людини у сфері охорони здоров'я у порядку адміністративного судочинства; захист прав людини у сфері охорони здоров'я у порядку конституційного судочинства.

2) позасудові: адміністративна форма захисту прав людини у сфері охорони здоров'я; звернення до органів прокуратури; звернення до органів внутрішніх справ; звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [2, с. 418].

На нашу думку, доречним буде поділ способів вирішення спорів у медичних правовідносинах на традиційні та альтернативні.

До *традиційних* можемо віднести: судові та позасудові. Позасудові, в свою чергу, поділяються на: звернення до керівника лікувальної установи (усне й письмове); звернення до органу управління охорони здоров'я; допомога незалежних громадських організацій і професійних асоціацій; скарга в органи прокуратури та інші [3, с. 177].

Ураховуючи, що суд є кінцевою ланкою захисту порушених прав та інтересів осіб у межах традиційних способів вирішення медичних спорів, то слід почати саме з позасудових. Розглянемо декілька позасудових способів вирішення медичних спорів.

Звернення до керівника лікувальної установи є дуже розповсюдженим захистом порушених прав. У деяких конфліктах достатньо звернутися до керівника лікувальної установи для того щоб вирішити те або інше конфліктне питання. Завдяки тому, що керівники мають певний вплив на лікарів, можна розв'язати спір. Але не завжди даний спосіб захисту дає позитивні результати.

Наступним способом може виступати звернення до органу управління охорони здоров'я. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 року № 393/96-ВР, звернення може бути усним чи письмовим. Цей спосіб захисту є більш дієвим, ніж попередній, адже при більш серйозній справі органи управління охорони здоров'я мають право проводити службові розслідування, результати яких отримує пацієнт. Але для того, щоб був справедливий та правдивий результат такого розслідування, необхідно щоб комісії, які безпосередньо і проводять це розслідування були неупередженими.

Наступний спосіб, який може застосовуватись для захисту прав у медичних правовідносинах, є допомога незалежних громадських організацій і професійних асоціацій. Відповідно до ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основ) від 19.11.1992 року № 2801-ХІІ, громадяни мають право об'єднуватись у громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я. Стаття 24 Основ передбачає участь громадськості в охороні здоров'я. Зокрема, закріплено обов'язок органів та закладів охорони здоров'я сприяти реалізації права громадян на участь в управлінні охорони здоров'я і проведенні громадської експертизи з цих питань.

На сьогоднішній день в Україні діє велика кількість громадських об'єднань, які також займаються захистом прав пацієнтів. Наприклад, Спілка громадських організацій Всеукраїнська асоціація захисту прав пацієнтів «Здоров'я нації» та інші.

Також прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати

процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист (ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII).

Іншим видом традиційних способів вирішення конфліктів у медичних правовідносинах виступають судові.

Відповідно до ст. 8 Основ, судовий захист права на охорону здоров'я здійснюється у порядку, встановленому законодавством. Залежно від категорії справи, особа може звернутися до суду в межах цивільного, адміністративного, кримінального, конституційного судочинства для вирішення спору в медичних правовідносинах.

Судовий спосіб вирішення спорів є найбільш розповсюдженим в Україні, але це зовсім не означає, що він задовольняє інтереси обох сторін. У будь-якому судовому розгляді є сторона, яка виграла та сторона, яка програла. В цьому випадку спір може бути вирішено, але конфлікт між сторонами так і залишиться.

Отже, існують різні судові та позасудові способи вирішення медичних спорів, але судовий розгляд справ не завжди відповідає інтересам сторін тому, що при судовому розв'язанні конфлікту результат не направлений на досягнення компромісу між сторонами. Тому більш доречним є застосування альтернативних способів вирішення спорів (далі – АВС). На сьогоднішній день АВС є популярними та широко застосовуються в країнах Європи, США, Канади, Австралії та інших державах. В Україні АВС починають тільки набирати популярності, спираючись на зарубіжний досвід [4, с. 212].

АВС представляють собою, по-перше, систему взаємопов'язаних дій сторін та інших осіб з розгляду існуючого спору, спрямованих на його позасудове врегулювання або вирішення з використанням примирних чи інших незаборонених процедур, що здійснюється, як правило, на підставі сумлінного волевиявлення сторін; по-друге, право вибору будь-якого (не забороненого законом) недержавного (приватного) способу розв'язання спору та/або врегулювання конфлікту, виходячи з конкретної ситуації [5, с. 304].

АВС налічує велику кількість видів розв'язання спорів, але ми зупинимось на основних та тих, які можна застосувати до медичних правовідносин, а саме: 1) переговори – врегулювання спору безпосередньо сторонами без участі інших осіб; 2) посередництво – врегулювання спору за допомогою незалежного нейтрального посередника, який сприяє досягненню сторонами згоди; 3) арбітраж – розв'язання спору за допомогою незалежної нейтральної особи – арбітра, який вносить обов'язкове для сторін рішення.

Критерієм такого поділу є участь у врегулюванні розбіжностей третьої особи або її повноваження.

Активний розвиток альтернативних засобів врегулювання спорів пояснюється двома основними причинами:

1) вони виявились чудовим засобом для звільнення перевантаженої судової системи від

більшій кількості нескладних та дрібних цивільних справ;

2) вони самі по собі володіють такими перевагами, які очевидні, якщо навіть судова система працює ефективно [6].

Для вирішення конфліктів застосовували як переговори між конфліктуючими сторонами, так і медіацію, яку можна назвати особливим видом переговорів за участю нейтральної особи (сторони) [7].

Переговори є найпростішим способом із всіх АВС, який не потребує залучення третіх сторін. Він полягає в тому, що сторони, між якими виник конфлікт, зустрічаються та вирішують самі спір. Дуже часто переговори є дієвим способом вирішення спору, адже достатньо поговорити та пояснити те, що стало причиною конфлікту.

Головним у переговорах є вміння йти на компроміс та поступки, та розглядати всі варіанти вирішення конфлікту. Але буває так, що сторонам необхідна третя сторона, яка допомогла б знайти крапки дотику та вирішити конфлікт.

Наступним видом АВС виступає медіація. Медіація (від лат. «mediare» – бути посередником) – це процедура примирення конфліктуючих сторін шляхом їхнього вступу в добровільні переговори за участю третьої нейтральної сторони – медіатора (посередника) з метою досягнення взаєморозуміння й складання договору, що вирішує конфліктну ситуацію [8].

Адаптуючи до медичних правовідносин, можна вважати, що медіація в медичних спорах – це альтернативний спосіб вирішення спорів, за допомогою якого існує можливість врегулювати спірні питання між пацієнтами, які незадоволені якістю медичних послуг, та медичними установами (або безпосередньо лікарями) за участі посередника, який виступає незалежною та неупередженою особою.

Такий спосіб вирішення спорів є актуальним майже у всьому світі. Україна тільки стає на цей шлях. У Києві вже створений Український Центр Медіації, який активно працює та готує медіаторів. Також в Україні створений Центр Медичного та Репродуктивного права, в якому надаються послуги з медіації для врегулювання медичних конфліктів. Але нашій країні необхідне законодавче закріплення цієї процедури. В 2015 році було зареєстровано законопроект «Про медіацію» № 3665 від 17.12.2015 року і 05.10.2016 року був знятий з обговорення на сесії Верховної Ради України, але будемо сподіватись, що найближчим часом все ж таки цей закон буде прийнято і зазначена вище процедура буде працювати на законних підставах.

Також видом АВС є третейські суди – це, так звані, альтернативні суди по відношенню до державних. Що стосується саме розгляду медичних спорів у третейських судах, то в Україні вперше створено Постійно діючий Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Фундація медичного права та біоетики України» у 2009 році.

Основною перевагою є те, що третейський розгляд дає можливість, насамперед, мирного врегулювання спору, досягнення сторонами спору мирової угоди та збереження нормальних відносин

між сторонами спору. У цьому випадку розгляд у третейському суді має східні риси з іншими альтернативними способами – переговорами та медіацією. Хоча звернення до медіатора третейського суду й передбачає допомогу посередника, але, по суті, завдання третьої сторони у цих випадках має свої відмінні риси [9, с. 66-67].

Що стосується зарубіжного досвіду, то у США створені Медичні арбітражі й існує асоціація медичних арбітражів. Медичні арбітражі в США функціонують на основі Правил комерційного арбітражу, прийнятих Американською Асоціацією Фахівців з арбітражу, проводяться з дотриманням законодавства й врахуванням основних прав і свобод людини й пацієнта [10, с. 115].

У теперішній час у Великобританії проводять експерименти з впровадження механізмів електронного розв'язання спорів до системи розв'язання скарг пацієнтів у стаціонарних медичних закладах. Тобто, пацієнти зможуть за допомогою інтернету подавати онлайн-скарги, певні зауваження та думки. Цю систему планують впровадити по всій Європі [11].

В Англії, незважаючи на широке застосування альтернативних процедур, судовий розгляд у цивільному процесі продовжує залишатися головною формою у вирішенні спорів. Пропонується навіть обмежити сферу застосування альтернативних методів, наприклад, сімейними справами [5, с. 304].

Спробуємо прослідкувати зв'язок традиційних способів вирішення конфліктів у медичних правовідносинах та альтернативних способів вирішення конфліктів.

АВС-процедури можуть здійснюватися в межах діючої судової системи (в публічній сфері), і поза її (у сфері приватно-правового регулювання). До приватних відносяться процедури, що застосовуються винятково на основі добровільного волевиявлення сторін, - переговори, посередництво, арбітраж, міні-суд і т. п. До публічних відносяться засоби, що використовуються всередині судової системи [13].

Тобто, альтернативні способи врегулювання конфліктів можуть застосовуватись як самостійно, так і в комбінації з традиційними способами вирішення спорів і конфліктів. І тому, прийнято поділяти АВС на основні та комбіновані.

Основні АВС, такі як переговори, медіація та арбітраж застосовуються незалежно від будь-яких інших способів врегулювання спорів, а комбіновані, так чи інакше, пов'язані з традиційними способами врегулювання спорів.

Спільним між традиційними способами вирішення конфліктів та альтернативними способами, що виникають у межах медичних правовідносин (і не тільки), є мета, а саме захист прав. Різниця тільки в методах, які застосовують для здійснення такого захисту [14, с. 12].

Отже, наразі існують різні судові та позасудові способи вирішення медичних спорів, але не потрібно відкидати інші способи, а саме альтернативні способи розв'язання конфліктів, спорів та суперечностей.

Підсумовуючи можна сказати, що виділяють два види способів вирішення конфліктів традиційні та альтернативні. На сьогоднішній день в Україні більш

розвинуті саме традиційні способи вирішення спорів у медичних правовідносинах, але завдяки АВС сторони вирішуватимуть не тільки спори, а й конфлікти, при цьому будуть зберігати партнерські відносини та поступово буде відновлюватись довіра до медичних закладів та безпосередньо лікарів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайлова Х. Л. Международные и национальные стандарты при урегулировании споров в сфере предоставления медицинских услуг: автореф. дис. ... канд. юр. наук / Х. Л. Михайлова. – Москва. – 2009. – 157 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=680>
2. Права людини у сфері охорони здоров'я: практичний посібник / Берн І., Езер Т., Коен Дж., Оверал Дж., Сенюта І.; за наук. ред. І. Сенюти. – Львів : Вид-во ЛЮБФ «Медицина і право», 2012. – 552 с.
3. Медичне право України: підручник / С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, І.Я. Сенюта. – К. : Правова єдність, 2008. – 507 с.
4. Балух В. С. Щодо розуміння альтернативного вирішення спорів / В. С. Балух // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – С. 212-217.
5. Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес: підручник. – К.: Алерта, 2015. – 352 с.
6. Конспект лекцій по основам медичного права: Научная книга / О. В. Никульникова, Н. В. Косолапова, Г. Р. Колоколов. – М., 2009. – 54 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=m0PCBAAAQBAJ&pg=PT253>
7. Шатковський Я. М. Інститут медіації як спосіб захисту репродуктивних прав громадян / Я.М. Шатковський // Журнал Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2011. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jml.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/4072>
8. Кутюков Д. В. Медиация как альтернативный способ разрешения конфликтных ситуаций / Д. В. Кутюков // Государство и право: теория и практика: материалы междунар. науч. конф. (г. Челябинск, апрель 2011 г.). – Челябинск: Два комсомольца, 2011. – С. 127-129 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moluch.ru/conf/law/archive/37/53>
9. Галай В. О. Способи захисту прав пацієнтів в Україні: Науково-практичний посібник / В. О. Галай. – К.: КНТ, 2009. – 72 с.
10. Альтернативные способы разрешения споров между субъектами предпринимательской деятельности: монография / С.С. Сулакшин, Е.Э. Буянова, В.В. Кулаков, М.Ю. Погорелко, Е.С. Сазонова, В.Л. Толстых, С.Ю. Филиппова. – М.: Научный эксперт. – 2013. – 272 с.
11. Hospitals trial online complaint resolution // News [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.digitalhealth.net/news/21616/hospitals-trial-online-complaint-resolution>
12. Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес: підручник / С. В. Васильев. – К.: Алерта, 2015. – 352 с.
13. Штепан П. Альтернативные способы разрешения споров // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawclinic.ru/library.phtml?m=1&p=12>
14. Игнатович Н. М. Внесудебные способы защиты субъективных гражданских прав / Н. М. Игнатович // Научно-исследовательские публикации. – 2014. – №6(10). – С. 11-16.